

Egy újabb József Attila-dedikáció és tanulságai. A József Attila-kutatás régóta számon tartja a költőnek *A külvárosi éj* (1932) című kötetébe, Ortutay Gyula részére írt ajánlását: Róna Judit kézirat-katalógusa közölte és regisztrálta.¹ A dedikáció így szól: „Ortutay Gyulának barátsággal. Bp., 1933. márc. 1. József Attila”. Ortutaynak – mint a Szegedi Fiatalok egyik tagjának – volt kapcsolata József Attilával, de ez csak alkalmi lehetett. (Miképp Tolnai Gáborral is; más művkolltagokkal, mint például Radnóti Miklós, Buday György és Hont Ferenc, lényegibb kapcsolata volt.)

Nemrég – tulajdonosa jóvoltából – lehetőségem nyílt egy eddig ismeretlen, József Attila által dedikált kötetet kézbe venni, és a szerző által saját kezűleg beleírt ajánlást lefotózni. *A Medvetánc* (1934) most fellelt példányába József Attila ezt írta: „Ortutay Gyulának / barátsággal / József Attila”.

A dedikáció azonban – bár megfajtése egyszerűnek tűnik: a költő adott még egy kötetet az egyik szegedi fiatalnak – félrevezető. Címzetje ugyanis nem Ortutay Gyula (1910–1978) néprajztudós, irodalomtörténész, politikus, hanem Ortutay Gyula (1914–1943) író, kritikus, aki Lovass Gyula néven vált ismertté. Lovassnak rövidre szabott életében mindössze két kötetét látott napvilágot, a *Csokonai utóélete* című disszertáció (1936), illetve a *Honfittársnőm: Micheline* című regény (1942). Ezek mellett számtalan novellát, cikket, irodalomtörténeti tanulmányt, esszét, kritikát és filmkritikát publikált, négy kötetet fordított, köztük Alain-Fournier világhírű regényét, *Az ismeretlen birtokot*. Készülő – és még korántsem teljes – bibliográfiája jelenleg 330-nál több tételt tartalmaz.

A dedikáció sajnos datálatlan, és semmi más dokumentum sem utal keletkezésének idejére. *A Medvetánc* 1934 decemberének lelegején készült el, legkorábbi ajánlásai december 2-án keltek.² József Attila a kötet megjelenését követően 1935-ben, 1936-ban, de még 1937-ben is írt egy-egy példányba ajánlást, az utolsót 1937. Augusztus 18-án.³ Így bizonyosan csak annyi mondható, hogy az ajánlás 1934–1937 között született.

A családi emlékezet azonban megőrizte a dedikáció keletkezésének történetét. Lovass Gyula fia, Ortutay András nyugalmazott levéltáros e-mailben a következőket mondta el róla: „*A Medvetánc* megjelenését követő könyvnapon (1935) apám a sátrak közt járva látta, hogy József Attila a kötetet dedikációval 5 pengőért árulja, s nincs egyetlen érdeklődő sem. A történet szerint ő vásárolt és 10 pengőt adott. Az biztosnak tűnik, hogy közelebbi ismertsége nem volt apámnak, bár eltelt egy újságpéldányt J. A. halálhírével.”⁴ Ugyanakkor József Attila könyvnapos szereplésének nincs hivatalos nyoma, könyve soha nem szerepelt életében a könyvnapos listán. (Először 1938-ban, a Cserépfalvi kiadású *Összes versei és válogatott írásai* került be.)⁵ A költő azonban ettől függetlenül jelen lehetett a könyvünnepen, személyesen is, és korábbi könyve által is: a Révai sátrában 1935 nyarán ott lehetett az 1934 végén kiadott *Medvetánc*. Mint ahogy ma, régebben is szokás volt, hogy a kiadók nemcsak a legújabb, hanem a régebbi, de nem nagyon régi könyveiket is árulták egy időben: ezeket szintén el kellett valahogy adni. S mivel 1935-ben a „könyvnap”-ot június 3–5. között tartották, a József Attila-dedikáció keletkezését ebben az intervallumban lehet valószínűsíteni.

Ennek a dátumnak nem mond ellent az sem, hogy Lovass Gyula a József Attilával való találkozás-kor még Ortutay Gyulaként mutatkozott be. Lovass az 1930-as évek első felében kezdett publikálni.

¹ *József Attila kéziratai és levelezése. Katalógus.* Összeállította: M. Róna Judit. Bp. 1980. Petőfi Irodalmi Múzeum, 405.

² L. *József Attila összes versei. Kritikai kiadás.* 1. 1916–1927. Közzéteszi: STOLL Béla. Bp. 1984. Balassi Kiadó, 522.

³ *József Attila kéziratai... i. m.* (1. jegyzet) 408–415.

⁴ Ortutay András e-mailje, 2011. okt. 3.

⁵ *Könyvnap / könyvhét / ünnepi könyvhét. 50 esztendő 1929–1979.* Szerk.: FÜLÖP Géza. Bp. 1979. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 114. A könyvnapos kiadványok jegyzékét összeáll.: T. KÖRNYEI Márta.

Első írásai a nagykanizsai napilap, a *Zalai Közlöny* hasábjain jelentek meg, Ortutay Gyula néven. Már ugyanebben az évben használta viszont az Ifj. Ortutay Gyula névváriánst, megkülönböztetve magát apjától, aki akkor Nagykanizsán volt iskolaigazgató. 1935-ben ugyanitt azonban már az Ortutay L. Gyula nevet használta; az L. édesanyjának vezetéknevére, a Lovassra utal. Egyik közleménye még ebben az évben is Ortutay Gyula névalírással jelent meg, egy évvel később a *Csokonai utóélete* viszont már Dorogi-Ortutay Gyula néven látott napvilágot, majd ezt követően az *Egyetemes Philológiai Közlönyben* is megjelent pár irodalomtörténeti és hungarológiai tárgyú dolgozata e néven. 1937-ben tűnt föl először a később véglegessé vált Lovass Gyula névalak (pl. *A Válaszban* és a *Korunk Szavában*), 1938-ban, a *Zalai Közlönyben* viszont még ismét saját polgári nevén, de immár doktorként: Dr. Ortutay Gyula aláírással publikált. Ezt követően azonban már valóban állandósult a Lovass Gyula névhasználat: egyetlen regénye, fordításai és folyóirat-közleményei is ezen a néven jelentek meg.

A szűkebb pátriabeli – nagykanizsai – közlésben a névhasználatot akár még a szerkesztőség számlájára is lehetne írni („a mi fiunk” írását közlik, akaratlanul is a megszokott nevét írva a cikk alá), valószínűbb azonban, hogy maga Lovass különböztette meg a nevét a helyi és országos közlemények esetében. Legalábbis erre utal, hogy ekkor írt dedikációiban is ingadozott még saját nevének írásmódjában. A *Csokonai utóélete* egyik példányába ezt írta: „Kiss Béla tanár úrnak / hálás tanítványa / Dr. Ortutay Gyula”, egy másikba viszont ezt került: „dr. Szerb Antalnak / őszinte tisztelete jeléül / Dorogi-Ortutay Gyula”.⁶ A névhasználati különbség könnyen megmagyarázható: Kiss Béla tanár úr Ortutay Gyulaként ismerte a szerzőt – egykori tanítványát –, Szerb Antallal viszont csak ekkor alakult ki kapcsolata, így a neki szánt példányba csakis a borítón szereplő hivatalos név kerülhetett.

A József Attila-dedikáció kelte és a Lovass Gyula név használata tehát egybeesik. (Ugyanakkor persze nem meglepő, sőt nagyon is gyakori jelenség, hogy valaki – szerzői nevétől függetlenül – az eredeti nevén mutatkozik be.) A költő és a majdani kritikus kapcsolata alkalmi volt, vélhetőleg erre az egyetlen találkozásra korlátozódott.

Lovass Gyula segítő szándéka annál is indokoltabb volt, hogy József Attila többet várt a kötetből, anyagilag és szakmai visszhangját illetően egyaránt: „Boldogan újságolta – emlékezett vissza Fodor József –, hogy megjelenik egy nagy reprezentáns antológia a verseiből. Ez kihúzza a bajból. [...] A »Medvetánc« volt. Gyönyörű gazdag verses könyv, kiteljesedett, nagy költő műve. Sikere is volt. Írt róla még két újság is, némelyik 6–8 sorig is elment!”⁷ A memoár jól érzékelteti a csalódottságot, némileg viszont túloz: a *Medvetánc*ról, ha jelentőségéhez mérten nem is sok, de kettőnél mégis több kritika, méltatás született. Remenyik Zsigmond egy, a *Medvetánc*ot követő kötet megjelenése utáni beszélgetést örökített meg. A visszaemlékezés szerint József Attila ekkor éppen az eladott példányszámokkal érvelt: „»Tudjátok, hogy a Nagyon fáj-ból hány példány fogyott? Száztizenöt. Nem hiszem, hogy kiadónak kedve lenne költőtől kötetet megjelentetni, akinek verskötetéből csak száztizenöt fogyott«, mondta. »Ha az eladott példányszámok határoznák meg az író értékét, jól nézne ki a világ. Goethének a *Dichtung és Wahrheit*jéből, pedig akkor Goethe már világhírű író volt, kétszázötven példány fogyott«, válaszoltuk abban a reményben, hogy ez megnyugtatóra szolgál. Ajkait kissé gúnyosan félrehúzta, nem tetszett neki az összehasonlítás.”⁸ Azonban ekkoriban nemcsak a költői-írói súly megítélése – és az esetleges következő kötet kiadásának feltétele – függött az eladott példány-

⁶ Az első kötet magántulajdonban, a második a PIM Szerb Antal-hagyatékában található, jelzete: PIM C 14.553.

⁷ FODOR József: *A költő és kora*. = Újság 1941. jan. 19. ÚjraKözli: *Kortársak József Attiláról. II. (1938–1941)*. Szerk.: BOKOR László. Sajtó alá rend.: TVERDOTA György. Bp. 1987. Akadémiai Kiadó, 1383–1385.

⁸ REMENYIK Zsigmond: *Költő és valóság*. = *Korunk* 1938. jan. ÚjraKözli: *Kortársak... i m.* (7. jegyzet) 936–941.

számától: szó szerint egzisztenciális kérdés is volt, mert a korszakban „az írói honorárium összege a fűzött könyv bolti árának 10%-a volt, kifizetésének esedékességét [...] a könyvek fogyása szabályozta. Vagyis az írók aszerint kapták meg honoráriumuk részleteit, hogy könyvükből mennyit tudott eladni a könyvkereskedelem.”⁹ És hogy ez József Attila életében valóban mennyire egzisztenciális kérdés volt, arról legjobban a költő egyik, 1935. november 16-án Budapest polgármesterének, Szendy Károlynak írott levele tanúskodik, amelyben éppen a *Medvetánc* példányait kínálja a fővárosnak megvételre: „arrakérem Méltóságodat, olvassa el ezt a könyvet s ha érdemesnek találja rá íróját, segítse nehéz helyzetében legalább azzal, hogy a Főváros vásároljon néhány példányt belőle.” Majd hozzátette indokait: „Leginkább azt szeretném, ha a Főváros kiváltaná zalogban lévő irogepemet, melyet már nyolc hónapja nélkülözök. Villanyomat, gázomat kikapcsolták, fűtetlen szobában fagyoskodom és – mit mondhatnék egyebet – igen el vagyok keseredve.”¹⁰

* * *

A két Ortutay Gyula azonos neve természetesen mindkét fél számára zavaró lehetett, s később Lovass Gyula – többször – változtatott is szerzői nevén. A néprajztudós Ortutay naplójában, 1943. szeptember 29-i bejegyzésében – Lovass halálakor – külön ki is tért erre a kölcsönös feszélyezettségre: „A múltkor elfeledtem ideírni, pedig volt már egy utóirat, hogy szegény *Ortutay (Lovass) Gyula* 29 éves korában meghalt nyirokmirigyrákban; a betegségét csak a boncolás tudta megállapítani. Felesége áldott állapotban van, van már egy gyerekük. Pedig most kezdett volna kinőni, lassú ember volt, tanulmányírónak, kritikusnak jól bevált volna. Persze, a mi állandó összetévesztési sorozatunkhoz tartozik, hogy sokan az én halálomat vélték: éjszaka a Rádió-portás telefonált, ki akarták rakni a fekete zászlót, délelőtt telefonáltak a Rádióhoz, hogy mikor lesz a temetésem, a *Népszava* majd megíratta a nekrológomat, és sokan híresztelték, hogy én haltam meg. [...] Szegény fiút mindenképp sajnálom, bár épp a sok összetévesztési kaland miatt valami feszélyezettség volt közöttünk, és nem tudtunk igazán összebarátkozni. Egy tanulmánya van nálam *Péterfyről*, közlöm majd a *Magyarságtudományban*.”¹¹

A tanulmány azonban már nem jelent meg, maga a *Magyarságtudomány* is megszűnt. Előtte azonban még volt egy érintkezési pont a két Ortutay között. Ugyancsak magántulajdonban található Ortutay Gyula 1933-ban, a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának kiadásában megjelent *Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalegény* című kötetének egy egészen egyedi dedikációt tartalmazó példánya. A kézzel írt ajánlás így szól: „Ortutay Gyulának szere- / tettel küldi / Ortutay Gyula”.

Természetesen nem arról van szó, hogy a néprajzkutató szegedi fiatal magának dedikálta (és küldte) a kötetet; a könyvet a másik Ortutay Gyula, azaz Lovass Gyula kapta. Sajnos ez a dedikáció is keltezetlen, így nem lehet tudni, hogy a „feszélyezettség” melyik szakaszában született: még maliciózus figyelmeztetés-e, vagy már csak baráti fricska.

A néprajztudós Ortutay azonban később is szembesült a névazonosság miatti összekeveréssel. Naplójának egy későbbi, 1973. június 3-i bejegyzése szerint az alábbi „mulatságos epizód” esett meg vele: „már az első nap keresett egy Anna Maria *Piña* vonzó nevű ifjú hölgy. Kiderült, hogy szegény néhai *Ortutay-Lovass* Gyula ugyancsak *Ortutay* Gyula névre hallgató fiát kereste volna, aki latin-amerikai szakértő, külpolitikai újságíró a *Magyar Nemzet*nél, s kezdettől fogva *Lovass* Gyula néven ír. De hiába, a magánéletben ezt a nehéz nevet viseli, s az ifjú kisasszony azt hitte, ő vezeti a magyar delegációt – biztos növelte volna a tekintélyét. A titkárunkat megkértem, tájékoztassa a kisasszonyt,

⁹ KÖVES József: *A könyvnapok ötven éve*. In: *Könyvnap... i. m.* (5. jegyzet) 7–88. 16.

¹⁰ *József Attila levelezése*. Sajtó alá rend.: STOLL Béla. Bp. 2006. Osiris Kiadó, 429–430.

¹¹ ORTUTAY Gyula: *Napló. I. 1938–1954*. Szerk.: MARKÓ László. Pécs, 2009. Alexandra Kiadó, 353–354.

akit nem is láttam, de telefonon a kis Lovasst megnyugtattam.¹² Sőt, amiről nem írt naplójában – s ugyancsak Lovass Gyula fiától tudni –, hogy az Ortutay Lovas Gyula néven cikkei mellett több kötetet is publikáló újságíró Ortutay Gyula (1944) végső soron tőle kapta a nevét. A legfiatalabb Ortutay Gyula ugyanis „egyetemistaként a *Magyar Nemzettel* volt nyári gyakorlaton, s a szerkesztő megengedte, hogy munkája befejezésekor írjon egy cikket a kubai eseményekről. A nyomdászok közül hívta fel valaki Ortutayt, aki beszélt a szerkesztővel, a cikk már Lovas Gyula néven jelent meg. Ő emlékezett a névre, naplójában is megemlíttette apánk halálát. A Lovas végi egy s már a szerkesztő találmánya volt, a Lovass szerinte túl zsidós.”¹³

* * *

Az Ortutay egyébként másért is problémás név. Saját tulajdonomban őrzöm Nagy Péter (1920–2010) irodalomtörténész *A francia klasszikus dráma fogadtatása Magyarországon* című, 1943-ban megjelent kötetének – valójában könyv alakban kiadott doktori disszertációjának – egy dedikált példányát. Az ebbe írt ajánlás a következő: „Ortu<d>tay-Lovass Gyu- / lának, barátsággal / 1943 febr. / Nagy Péter”.

Ez a kötet is Lovass Gyuláé volt. Nagy Péter névtévesztése – a vezetéknevet félrehallva először d betűt írt, majd az kijavította – feltehetőleg Lovass észrevételére – t-re, talán azt is mutatja, hogy az ekkorra már közismert néprajzkutató neve sem volt annyira egyértelmű. Vagy talán éppen attól akarta Nagy Péter tudattalanul is megkülönböztetni? Erre ma már nem lehet biztos választ adni.

Vízont hogy nem egyedi az eset, arról éppen a néprajztudós Ortutay írt. Hasonló példájában Radnóti Miklós volt a névtévesztés elkövetője: „áldogáltunk a rektori hivatal (akkoriban quaesturának neveztek) folyosóján. [...] Lepedőnyi beiratkozási lapommal némán álltam az ijedten, tétován kérdező elsőévesek közt [...] Mellettem egy alacsony, vékony csontú, kissé görbe tartású kolléga állt, ugyancsak hallgatagon. [...] Nem ismertem az egyetemről, pedig a kezében bölcsészkar lap volt. [...] Ismeri azokat a Szegedi Fiatalokat? – Nekem tetszett, hogy egy elsőéves az akkor bontakozó mozgalmunk felől faggat, s atyai pártfogással közöltem: – Hogyne ismerném, alapító tag vagyok magam is. De miért érdekelné ez önt gólya létre?”

A kérdésben rejlő sértésre ügyet se vetett, gyorsan kinyitotta aktatáskáját s kiemelt egy vékony füzetnyi verseskötetet, a *Pogány köszöntőt*, megkérdezte a nevem, s a félrehallott t betűt gondosan kijavítva szép írásával ezt: »Ortutay Gyulának kollegiális üdvözléssel Radnóti Miklós« – s odaírta a dátumot is.¹⁴

A dedikált kötetet az ELTE Néprajzi Intézetének Könyvtára őrzi; a tőlük kapott másolaton valóban jól látszik, hogy Radnóti először tényleg rosszul, Ortudaynak írta a címzett nevét: „Ortu<d>tay Gyulának / kollegiális üdvözléssel / Radnóti Miklós / Szegeden, 1930. október 1.”

Mentségére szóljon, hogy a címzett visszaemlékezése szerint mindez az első találkozásukkor történt.¹⁵ Az viszont csak a figyelmetlenséggel magyarázható, hogy manapság is használatos a rosszul írt névalak: a Google is több találatot dobott ki a tévesen leírt névre, könyvészeti felsorolásoktól tudományos dolgozatig. Úgy látszik, valóban nehéz ez a név.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

¹² ORTUTAY Gyula: *Napló. III. 1967–1977*. Szerk.: MARKÓ László. Pécs, 2010. Alexandra Kiadó, 355.

¹³ Ortutay András e-mailje, 2011. Aug. 7.

¹⁴ ORTUTAY Gyula: *Szegedi évek*. In: Uő: *Fényes, tiszta árnyak*. Bp. 1973. Szépirodalmi Könyvkiadó, 186–187.

¹⁵ A dedikáció be is került a Radnóti-dedikációk katalógusába (BÍRÓ-BALOGH Tamás: *Radnóti Miklós dedikációi*. In: *Irodalom- és művészettörténeti tanulmányok 5*. Szerk.: LENGYEL András. Szeged, 2010. [2011.] Móra Ferenc Múzeum, 38–116.), másutt bővebben is szóltam róla: BÍRÓ-BALOGH Tamás: „Megajándékozott egy kötetével”. *Radnóti dedikációi mint életrajzi források*. = Forrás 2009. máj. 46–53.